

„Pułapki” pomagania i jak ich unikać

Scenariusz lekcji

Przedmiot: godzina wychowawcza, religia, etyka, wiedza o społeczeństwie

Poziom edukacyjny: liceum, szkoła ponadpodstawowa

Związek z podstawą programową: wiedza o społeczeństwie: IV 4; XIII 6

Autor: Ignacy Dudkiewicz

Cele:

- uwrażliwienie uczniów na sytuację osób w trudnej sytuacji życiowej;
- pobudzenie refleksji nad systemowym sposobem wspierania osób potrzebujących;
- zapoznanie uczniów z mechanizmami zachodzącymi w pomaganiu potrzebującym oraz wyzwaniem związanymi z pomaganiem.

Cele w języku ucznia/uczennicy:

- porozmawiasz o tym, jak najlepiej rozwiązywać problemy społeczne;
- poznasz różne sposoby niesienia pomocy ludziom potrzebującym;
- dostrzeżesz różne „pułapki” pomagania i poznasz sposoby radzenia sobie z nimi.

Metody: dyskusja, praca w grupach

Czas trwania: 2x45 min.

Lekcja pierwsza:

1. Wprowadzenie (5 minut)

Poinformuj uczniów i uczennice, że podczas najbliższych dwóch lekcji będziecie rozmawiać o strategiach rozwiązywania problemów społecznych i niesienia pomocy osobom potrzebującym. Przedstaw cele lekcji w języku ucznia.

2. Jak rozwiązać problem społeczny? Praca w grupach (15 minut)

Opisz sytuację: istnieje pewna ciężka choroba, na którą zapada wiele osób. Ich leczenie jest bardzo drogie, trudne i czasochłonne. W szpitalach brakuje sprzętu odpowiedniego do udzielania im pomocy. Leki nie są refundowane przez państwo. Część bliskich i rodzin chorych osób szuka pomocy na własną rękę, część założyła stowarzyszenie i razem działa, inni korzystają ze wsparcia istniejącej fundacji wspierającej chorych.

Założmy, że klasa, poruszona sytuacją, chce podjąć działania na ich rzecz. Podziel klasę na cztery grupy. Każda z nich powinna przygotować argumenty za przyjęciem jednej ze strategii działania (oraz argumenty na temat wyższości tej strategii nad innymi). Uprzedź, że celem ćwiczenia jest, aby uczniowie weszli w rolę i bronili zdania swojej grupy. Owe cztery strategie działania to:

- a) wsparcie konkretnej osoby narażoną na tę chorobę, której bliscy są w trudnej sytuacji finansowej;

Przykładowe argumenty za: uratujemy konkretną osobę, nasza pomoc nie rozejdzie się po kościach, zobaczymy konkretny efekt, nie możemy wiele, zrobimy chociaż niewiele, rodzina nie mają szans na innego rodzaju pomoc etc.;

Przykładowe argumenty przeciw: wybór konkretnej osoby jest arbitralny, nie jest ono w niczym ani mniej, ani bardziej potrzebujące pomocy od innych, w ten sposób nie rozwiążemy systemowego problemu, wspierając konkretną osobę wspieramy też swoistą „konkurencję” między rodzinami chorych osób etc.

b) zorganizujemy zbiórkę na rzecz organizacji pomagającej osobom chorym na tę chorobę;

Przykładowe argumenty za: wesprzemy grupę osób, organizacja pomaga wielu osobom w sposób całościowy, to rzetelna i profesjonalna organizacja, która nie zmarnuje tych pieniędzy;
Przykładowe argumenty przeciw: istnieje potrzeba systemowej zmiany tymczasem organizacja nie pomaga wszystkim chorym na tę chorobę, pieniądze zamiast trafić prosto do danej osoby, mogą zostać przeznaczone na działania administracyjne czy promocyjne, a nie zbierzemy wcale tak dużo etc.

c) zorganizujemy zbiórkę na rzecz szpitala – kupmy na jego oddział niezbędny sprzęt;

Przykładowe argumenty za: kupimy sprzęt, z którego będzie korzystało wiele osób, państwo zapewni równy dostęp do tego sprzętu, sprzęt posłuży przez wiele lat etc.;
Przykładowe argumenty przeciw: to państwo powinno kupować sprzęt do publicznych szpitali, z tego sprzętu będą mogły korzystać tylko osoby z danego miasta, sprzęt w szpitalu to nie wszystko: terapia wciąż będzie droga i nier refundowana, potrzeba dużej kwoty, by sfinansować ten zakup, to trudne etc.

d) przeprowadźmy akcję informacyjną i kampanię na rzecz refundacji leków dla osób chorych na tę chorobę;

Przykładowe argumenty za: to będzie zmiana systemowa, którą odczują wszyscy chorzy, pieniądze, które możemy zebrać, nie rozwiążą problemu, ale działania informacyjne mogą to zrobić, jako licealiści możemy przeznaczyć więcej czasu i energii niż pieniędzy tej sprawie etc.;
Przykładowe argumenty przeciw: to wielka akcja, wymagająca wielkiej pracy, a bez pewności konkretnego efektu, nasza praca może nie mieć żadnego przełożenia na sytuację chorych, nie wiadomo zarówno, czy, jak i tego, kiedy możemy osiągnąć efekt, efekt działań nie zależy od nas etc.

3. Jak rozwiązać problem społeczny? Dyskusja (20 minut)

Poproś, by każda grupa przedstawiła wyniki swojej pracy. Resztę klasy poproś o ocenienie argumentów przygotowanych przez prezentującą się grupę.

Po prezentacji wszystkich grup zapytaj uczniów i uczennice, czy mają jeszcze jakieś argumenty do dodania. Jeśli nie, poproś, by każdy wyszedł już ze swojej roli członka lub członkini danej grupy wracając na swoje miejsce (zmiana miejsca pozwoli na fizyczne opuszczenie grupy, której poglądy się reprezentowało. Jest to szczególnie ważne, jeśli dyskusja wzbudzała duże emocje).

Poproś, aby każdy opowiedział się za rozwiązaniem, które osobiście wydaje mu się najlepsze. Zlicz głosy i przedstaw wyniki.

4. Podsumowanie (5 minut)

Zwróć klasie uwagę, że choć rozmawiali na konkretnym przykładzie, w rzeczywistości dyskutowali, czy najlepszym sposobem na rozwiązywanie problemów społecznych jest:

- wspieranie indywidualnych potrzebujących;
- zaangażowanie i wsparcie działań społeczeństwa obywatelskiego (i jego instytucji, jakimi są organizacje pozarządowe);
- wspieranie finansowe instytucji publicznych (dotowanie szkół, szpitali, świetlic, bibliotek, domów kultury etc.);
- naciskanie na władzę w celu uzyskania zmiany systemowej.

Zapisz te cztery formy wsparcia na tablicy.

Podkreśl, że podstawą wszystkich tych działań jest ta sama **chęć zmieniania rzeczywistości na lepsze**. Powiedz, że wybór drogi nie jest bez znaczenia i na ogół wynika z konkretnych przesłanek światopoglądowych (większe lub mniejsze zaufanie do państwa; wiara w samoorganizację społeczną; przekonanie dotyczące konieczności indywidualnego radzenia sobie w życiu; poglądy dotyczące redystrybucji, systemu podatkowego, systemu opieki zdrowotnej etc.).

Kluczowe jest jednak, by dyskusja nad wyższością „opatrywania ran” (działania doraźne) nad „leczeniem ich przyczyn” (działania systemowe) – lub odwrotnie – nie przykrywała beczynności w prowadzeniu zarówno jednych, jak i drugich.

Zauważ, że różnego rodzaju działania mają różne skutki w zakresie skuteczności, długofalowości etc. i żadna z omawianych metod działania nie jest bez wad. Podkreśl, że często te strategie działania mogą iść ze sobą w parze i nie muszą się wykluczać.

Zapowiedz, że podczas kolejnej lekcji będziecie rozmawiać o „pułapkach” (wyzwaniach) związanych z pomaganiem i możliwościach ich uniknięcia.

Lekcja druga:

1. Wprowadzenie (5 minut)

Przypomnij podstawowe wnioski z poprzedniej lekcji. Zapowiedz, że na tej lekcji będziecie rozmawiać o pułapkach, w które może wpaść przy pomaganiu.

2. Co powinien pomagający i otrzymujący pomoc? Dyskusja (15 minut)

Zapisz na tablicy następujące dwa stwierdzenia:

- „Otrzymujący pomoc powinien być za nią wdzięczny”;
- „Pomaganie innym jest przejawem szlachetności”.

Przeprowadź wśród uczniów szybkie głosowanie (dla każdego ze stwierdzeń osobno), ile osób zgadza się z tymi zdaniem, ile nie oraz ile osób nie ma opinii. Zapytaj uczestników i uczestniczki zajęć, co według nich kryje się za tymi stwierdzeniami, co jest ich podstawą i dlaczego.

Poproś o pomoc jednego z uczniów lub uczennic, by zapisywał na tablicy argumenty za i przeciw każdemu z tych stwierdzeń. Dyskusji nad każdym z nich poświęć około 7-8 minut.

Komentarz nauczyciela/nauczycielki:

Podkreśl, że stwierdzenie „a)” może z jednej strony wynikać z zupełnie naturalnego rozumienia zasady wzajemności i wdzięczności. Z drugiej jednak ma potencjał, aby **dyscyplinować i odbierać**

godność poprzez myślenie w stylu: „masz reagować na moją pomoc w taki sposób, jak ja sobie życzę”; „zasługujesz na pomoc, o ile zachowasz się odpowiednio, podziękujesz” etc.

Stwierdzenie „b)” zakłada natomiast z jednej strony, że pomaganie innym jest czymś nieobowiązkowym, a więc równie dobrze możemy pomagać, jak i nie. Nawet jeśli uważamy pomaganie za lepsze niż niepomaganie – w centrum stawiany jest **ten, kto pomaga, a nie ten, kto pomocy potrzebuje**. W efekcie to, czy ktoś otrzyma pomoc, czy nie, zależy w takim układzie będzie wyłącznie od naszej dobrej woli, uważności, wrażliwości, a nie z obowiązku, jakim jest solidarność społeczna. Z drugiej strony odwołanie się do szlachetności/dobrej woli, a nie do obowiązku, może mieć pozytywny oddźwięk społeczny.

Podkreśl, że obu tych stwierdzeń można bronić, ale warto równocześnie mieć świadomość, że oba zawierają w sobie pewne mechanizmy władzy nad osobą, której udzielana jest pomoc. Mechanizmy te są jednak możliwe do przełamania, zwłaszcza gdy są uświadomione.

2. Mechanizmy władzy w pomaganiu. Praca w grupach (10 minut)

Podziel klasę na kilka grup (w zależności od liczebności klasy). Poproś, by spróbowali zanalizować poniższe stwierdzenia w sposób analogiczny do tego, w jaki analizowane były stwierdzenia w poprzednim ćwiczeniu. Każda grupa powinna pracować nad jednym stwierdzeniem, szukając zarówno jego racjonalnego uzasadnienia lub korzyści z niego płynących, jak również zawartego w nim mechanizmu władzy. Podkreśl, że w ramach lekcji nie wypracujecie jednego stanowiska/opinii – celem ćwiczenia jest dyskusja sama w sobie i stworzenie uczniom i uczennicom przestrzeni do wyrobienia swojego własnego zdania.

a) „Nie powinno się dawać ludziom na ulicy pieniędzy”

Argument za: osoby np. w kryzysie bezdomności często są uzależnione od alkoholu, więc nie kontrolują w pełni swojego życia, nie podejmują racjonalnych decyzji odnośnie przeznaczenia tych pieniędzy; lepiej przeznaczyć te pieniądze na wsparcie organizacji pozarządowej pomagającej osobom wykluczonym lub kupić tej osobie jedzenie etc.;
Mechanizm władzy: to ja decyduję o tym, co jest racjonalne; są osoby w kryzysie bezdomności, które przeznaczą te pieniądze na zakup biletu miesięcznego na zimę – to racjonalna strategia przetrwania mrozów; odbieram człowiekowi wolność decydowania o swoim życiu etc.

b) „Paczka na święta zmienia ludzkie życie”

Argument za: paczka na święta może być punktem zwrotnym w życiu ludzi ją otrzymujących, przywraca godność poprzez możliwość przeżycia świąt „tak jak inni ludzie” etc.;
Mechanizm władzy: moja pomoc powinna być wykorzystana i przynieść efekt zgodny z moimi oczekiwaniami, jeśli tak się nie stanie, oznacza, że moja pomoc została źle wykorzystana; pomoc jest akcyjna a nie stała etc.

c) „Większość ludzi ubogich jest sama winna swojego stanu”

Argument za: musimy patrzeć uczciwie na człowieka; powinniśmy pomóc osobom, które nie są winne swojej sytuacji, np. ofiarom katastrof naturalnych; z wielu kryzysów, np. bezdomności da się wyjść dzięki zaradności i chęciom etc.;

Mechanizm władzy: na podstawie skąpej wiedzy o człowieku oceniam jego życie, wybory, ewentualne błędy i wagę krywd, których doświadczył, decyduję o tym, czy pomoc mu się „należy”, czy nie, uznaję jego błędy za wystarczające uzasadnienie jego trudnej sytuacji etc.

3. Mechanizmy władzy w pomaganiu. Dyskusja i podsumowanie (15 minut)

Po prezentacji wyników pracy wszystkich grup zapytaj, czy ktoś ma uwagi do tego, co zostało przedstawione lub chciałby uzupełnić argumentację którejś z grup. Podkreśl, że podniesione argumenty nie muszą być konieczne rozstrzygające, ale ich istnienie wskazuje na konieczność refleksyjnego i profesjonalnego podejścia do pomagania, w którym bardzo często w sposób nieunikniony ukryty jest mechanizm władzy – sama sytuacja nierówności między tym, który pomaga (a więc ma i daje), oraz tym, który pomoc otrzymuje (a więc mu brakuje i bierze) tworzy ową hierarchiczną relację.

Podkreśl, że można ją przełamywać na różne sposoby, między innymi poprzez:

- a) uznanie, że osoby potrzebujące same najlepiej wiedzą, czego im potrzeba;
- b) pozostawianie im przestrzeni wolności w wykorzystaniu otrzymanej pomocy;
- c) budowanie relacji indywidualnych z otrzymującymi pomoc;
- d) nieocenianie osób potrzebujących;
- e) formułowanie jasnych i możliwych do spełnienia wymagań;
- f) długofalowe, a nie tylko akcyjne niesienie pomocy.

Nawiązując do poprzedniej lekcji, podkreśl, że każdy z omawianych wtedy sposobów udzielania pomocy niesie ze sobą inne szanse i zagrożenia (np. w przypadku pomocy państwowej trudno o budowanie indywidualnych relacji, ale pomoc udzielana jest według jasnych kryteriów ustawowych, a nie dobrej woli darczyńcy). Wskaż, że dyskusja nad tym, jak to robić najlepiej, jest obecna również wśród samych autorytetów w dziedzinie pomagania (przykładem może być niezgoda między Janiną Ochojską a siostrą Małgorzatą Chmielewską na temat dawania jałmużny na ulicy). Wszyscy oni jednak zgadzają się, że należy stawiać w centrum tego, któremu się pomaga oraz pomagać refleksyjnie.

Zachęć do lektury artykułów i wywiadów na ten temat.

Przydatne lektury i strony internetowe:

- Baza organizacji pozarządowych portalu ngo.pl

<http://bazy.ngo.pl/>

- Strony Centrum Wolontariatu

<http://wolontariat.org.pl/>

- Magazyn „Kontakt”, numer „Niemoc pomocy” 25/2014 – publikacja dostępna w Internecie.

<http://magazynkontakt.pl/%E2%80%9Eniemoc-pomocy-lato-2014.html>

- Ignacy Dudkiewicz, „Nasze chęci to nie wszystko”, „Tygodnik Powszechny, nr 37/2017

<https://www.tygodnikpowszechny.pl/nasze-checi-to-nie-wszystko-149636>

- Magazyn „Kontakt”, numer „Bezdomność” 25/2014 (zwłaszcza wywiad z Adrianą Porowską) – publikacja dostępna w Internecie.

<http://magazynkontakt.pl/bezdomnosc.html>

- „Janina Ochojska. Czy jesteś dobrym człowiekiem?”, „Duży Format”, 7.08.2014

http://wyborcza.pl/duzyformat/1,127290,16438335,Janina_Ochojska__Czy_jestes_dobrym_czlowkiem_.html

- „Ubogich nie ma w programie”, „Magazyn Świąteczny”, 12.07.2008

http://wyborcza.pl/magazyn/1,124059,5447493,Ubogich_nie_ma_w_programie.html

- „Siostra Małgorzata Chmielewska: Patrzcie w oczy potrzebującym”, 28.12.2009

<http://www.dziennikbaltycki.pl/artukul/201585,siostra-malgorzata-chmielewska-patrzcie-w-oczy-potrzebujacym,id,t.html>